

Religion B – Valgfag

Vejledning / Råd og vink

Ministeriet for Børn og Undervisning, 2012

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplanerne. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål	side 2
1.1. Identitet	
1.2. Formål	
2. Faglige mål og fagligt indhold	side 2
2.1. Faglige mål	
2.2. Kernestof	side 3
2.3. Supplerende stof	side 6
3. Tilrettelæggelse	side 6
3.1. Didaktiske principper	
3.2. Arbejdsformer	side 8
3.3. It	side 9
3.4. Samspil med andre fag	side 10
4. Evaluering	side 11
4.1. Løbende evaluering	
4.2. Prøveform	side 12
4.3. Bedømmelseskriterier	side 13
5. Paradigmatiske eksempler	side 13

1. Identitet og formål

1.1 Identitet

Det er en selvfølge i den religionsfaglige tradition i gymnasiet, at der undervises på et religionsvidenskabeligt og ikke-konfessionelt grundlag. Faget hører til i det humanistiske hovedområde, men har også betydelige berøringsflader til det samfundsvidenskabelige hovedområde. Det betyder, at der i undervisningen benyttes en række forskellige humanistiske og samfundsvidenskabelige metoder og tilgange.

Opremsningen af rækken af dimensioner (individ, gruppe, samfund, kultur og natur) i religionerne og deres fænomener tilstræber at indkredse menneskets totale indfældethed i dets omverden. Det vil være uoverkommeligt at opnå en eksplicit behandling af alle disse størrelser ved gennemgangen af hver enkelt religion. I forskellige forløb vil man naturligt lægge vægten forskellige steder; ofte vil nogle af de nævnte dimensioner være dækket implicit, selv om de ikke direkte tematiseres.

Undervisningen tilrettelægges ud fra en bevidsthed om religionernes rolle i dansk og europæisk sammenhæng. Samtidig sikrer det globale perspektiv, at der ikke bliver tale om en provinsiel behandling af religionerne.

Religionernes virkningshistorie gør sig fx gældende i de spor, de sætter i kunst og kultur, i ikke-religiøs filosofi og i religionskritik; disse indgår derfor i faget.

1.2 Formål

Religion på B-niveau har i alle grundlæggende henseender samme formål som på C-niveau, hvad angår viden om og forståelse af religioner osv. Formålsafsnittets sidste sætning – om studiekompetence – er imidlertid specifik for B-niveauet. Dermed udtrykkes det, at der på B-niveau stilles yderligere krav om udviklingen af elevernes studiekompetence, idet der er mere tid til og større krav til den faglige fordybelse og den selvstændige anvendelse af religionsfaglig teori og metode.

2. Faglige mål og fagligt indhold

2.1 Faglige mål

De faglige mål er de overordnede retningslinjer for og krav til undervisningen. De er samtidig bedømmelseskriterierne til eksamen, hvorfor målene er styrende i forhold til undervisningens indhold. Det indebærer bl.a., at det kan være nødvendigt at inddrage stof, som ikke er nævnt under kernestoffet, for at opfylde de faglige mål.

Eleverne skal kunne:

- redegøre for centrale sider ved kristendom og islam samt hinduisme eller buddhisme, herunder disse religioners formative, historiske og nutidige skikkelser
- redegøre for religiøse fænomener som myte, grundfortælling, kosmologi, eskatologi, ritual, åbenbaring, lære og etik
- anvende religionsfaglig terminologi
- karakterisere, analysere og perspektivere tekster og andet dokumentarisk materiale
- fortolke og vurdere religiøse synspunkter og problemstillinger såvel ud fra en religiøs selvforståelse som ud fra sekulære, herunder religionskritiske, synsvinkler
- formulere sig om væsentlige problemstillinger vedrørende forholdet mellem religion og moderne, sekulære samfund i en global kontekst
- formulere sig om etiske problemstillinger

- redegøre for og anvende religionsfaglige teorier
- analysere og vurdere en længere, kompleks religiøs eller religionsfaglig tekst
- selvstændigt udarbejde og besvare en religionsfaglig eller flerfaglig problemformulering.

Som det fremgår af læreplanens afsnit 2.2 Kernestof, er der på B-niveau krav om, at eleverne gennemgår kristendom, islam og enten hinduisme eller buddhisme. De faglige mål stiller krav om, at eleverne for alle tre religioners vedkommende får i det mindste et skitseagtigt overblik over den pågældende religions oprindelse, historie og udvikling samt nogle af dens vigtigste fremtrædelsesformer i nutiden. Samtidig bør man naturligvis hæfte sig ved, at der kun kan være tale om ”centrale sider”.

På grund af kristendommens historiske og aktuelle særstatus i den danske og den europæiske kontekst tildeles den en særlig grundig behandling. Dette sikres ved, at det i læreplanens punkt 3.1 er fastsat, at ikke mindre end 30 pct. af fagets uddannelsestid skal anvendes på en eller flere kristendomsformer. Se i øvrigt bemærkningerne til afsnit 2.2 nedenfor.

Listen over religiøse fænomener skal ikke opfattes som udtømmende eller begrænsende, men som en opregning af en række centrale fænomener, som forekommer uomgængelige i beskæftigelsen med religioner.

Det skal præciseres, at målet ikke er, at eleverne tilegner sig en professionel brug af religionsvidenskabelig metode og terminologi, men at de bliver i stand til at anvende et antal velvalgte centrale begreber.

Det skal dog bemærkes, at der i læreplanen til C-niveauet tales om at anvende ”elementær religionsfaglig terminologi”, mens ordet ”elementær” ikke forekommer i læreplanen for B-niveau. Hermed tilkendegives det, at der stilles større krav med hensyn til tilegnelsen af faglig metode.

Læreplanens formuleringer vedr. behandlingen af tekster og andet materiale (”karakterisere, analysere og perspektivere”) skal ikke opfattes begrænsende, men som en indkredsning af almindelig faglig metode. Fortolkning af en tekst er indeholdt under analysen. Hvis der er tale om andet materiale end tekst, er forholdet principielt det samme.

I behandlingen af stoffet er der en vekselvirkning mellem udefra- og indefra-synsvinkler.

Forholdet mellem religion og moderne samfund har mange aspekter, fx sociale, politiske, økologiske. Ikke alle aspekter kan dækkes i undervisningen i den enkelte klasse; her vil det konkrete valg af tekster og emner være afgørende.

Etiske problemstillinger behandles ikke nødvendigvis i særskilte forløb, men er også en integreret del af arbejdet med de enkelte religioner eller emner. I fagets deltagelse i AT-forløb vil det endvidere være nærliggende at inddrage etiske emner.

De sidste tre punkter i afsnittet om faglige mål er specifikke for B-niveauet. De understreger, at der på B-niveauet arbejdes på et højere metodisk og teoretisk niveau end på C-niveauet. Det sikres ved, at eleverne stifter bekendtskab med enkelte religionsvidenskabelige teorier, som kan inddrages i arbejdet med stoffet, og at de gennem ”hovedværkslæsning” trænes i at arbejde med en længere, kompleks tekst. Endelig er det målet, at eleverne via en progression i arbejdsformerne gennem forløbet sættes i stand til på selvstændig vis at udarbejde og besvare en religionsfaglig eller flerfaglig problemformulering. Problemformuleringen bør være af en sådan karakter, at den kræver en høj grad af religionsfaglig fordybelse og dermed inddragelse af religionsvidenskabelige metoder og teorier for at kunne besvares. Dette gælder også en evt. flerfaglig problemformulering.

2.2 Kernestof

Kernestoffet er:

– *kristendommen set i globalt perspektiv, navnlig i dens europæiske og danske fremtræden; i arbejdet indgår, som på C-niveau, tekster fra Det Gamle og Det Nye Testamente, tekster fra kristendommens historie samt nutidige tekster*
Fra Det Gamle Testamente må der udvælges ganske få centrale tekster, fx skabelses- og syndefaldsmyterne og tekster vedr. pagtstanken og messiasforventningerne. Formålet er, at det kommer til at stå klart for eleverne, hvordan der både er kontinuitet og et spændingsforhold mellem Det Gamle Testamente og jødedommen på den ene side og Det Nye Testamente og kristendommen på den anden. Det søges tydeliggjort, hvordan grundtanker i GT og den antikke jødedom nytolkes i NT.

Med kristendommens ”formative” skikkelse tænkes på dens udtryk i Det Nye Testamente, hvorfra det vil være naturligt at læse tekster fra evangelierne og eventuelt Acta og de paulinske skrifter.

Det er tilstrækkeligt at gennemgå kristendommens historie summarisk på grundlag af fremstillinger og med få nedslag på vigtige navne og historiske perioder, eksempelvis Augustin, Frans af Assisi, reformationen, vækkelserne i 19. århundrede. Det er også muligt at vælge at prioritere sådan, at man udnytter den ekstra tid på B-niveau til at fordybe sig i et eller flere af denne type emner.

Det historiske stof må ikke stå i vejen for, at kristendommen behandles som en nutidig og levende religion, men på den anden side skal der *også* på B-niveau læses både kanoniske og repræsentative, historiske tekster.

Det skal på én gang sikres, at eleverne får en forståelse af kristendommen, som den udfolder sig i dansk og europæisk kontekst, og at de ser den – som de øvrige religioner – i et globalt perspektiv.

– *islam set i globalt perspektiv under inddragelse af dens europæiske og danske kontekst; i arbejdet indgår tekster fra Koranen samt nutidige tekster*

Kendskabet til islams grundlag sikres bl.a. gennem læsning af nogle få centrale tekster fra Koranen. Der bør også inddrages Hadith-tekster og foretages nogle få nedslag i historiske perioder og islamiske fremtrædelsesformer, eksempelvis splittelsen mellem sunni- og shia-islam, islam på korstogens tid, sufi-ordenernes islamforståelse og praksis. Det er vigtigt, at eleverne opnår en forståelse af mangfoldigheden inden for islam. Afhængigt af de synsvinkler, som anlægges i de enkelte undervisningsforløb, kan man fx fokusere på tekster, som belyser spændingsforholdet mellem islam og vestlig modernitet, islam i henholdsvis majoritets- og minoritetssituationer eller vestlige nyformuleringer af islam såsom euroislam.

Kravet om at både kristendom og islam er kernestof gælder selvsagt, uanset om der er tale om et forløb der går fra 0 til B, eller fra C til B-niveau. Dels vil der kunne læses andre tekster, end der blev på C-niveauet, dels, og vigtigst, kan der foregå en behandling af teksterne på et højere niveau, jfr. de faglige mål for faget på B-niveau.

– *buddhisme eller hinduisme, herunder tekster fra dennes oprindelse og fra nutiden*

I religion på B-niveau er det obligatorisk, at der gennemgås en af de to verdensreligioner af *indisk* oprindelse, hinduismen eller buddhismen. Herved sikres det, at eleverne får kendskab til en religion med et fundamentalt anderledes filosofisk grundlag og rituelt udtryk end kristendom og islam.

For hinduismens vedkommende er det velkendt, at den ikke har et klart oprindelsestidspunkt. Det kan anbefales at betragte Upanishaderne og Bhagavadgita som de centrale skrifter i hinduismens formative periode; der bør derfor læses nogle få uddrag herfra. På grund af Vedaernes kanoniske status og deres betydning som hinduismens baggrund kan man læse enkelte tekster herfra. De sider af den hinduistiske litterære tradition, som har mere folkelig appel, bør også være repræsenteret. Man kan læse mindre ud-

drag fra Mahabharata, Ramayana eller Puranaerne, men også populære genfortællinger af disse skrifter, fx børneudgaver eller tegneseriegengivelser, må betragtes som genuine repræsentative tekster. Det vil være naturligt at inddrage hinduismens politiske betydning i Indien i dag. Man bør også berøre hinduismen i dansk og europæisk kontekst, dels som egentlig hinduisme i immigrantmiljøer, dels dens virkningshistorie i new age-bevægelser mm.

Buddhismens formative periode er selvfølgelig tiden for Gautama Buddhas historiske fremtræden. Det er frugtbart at betragte Buddhas lære delvist som et opgør med Upanishadernes tænkning; det kan derfor være en god ide at læse enkelte tekster herfra. I øvrigt bør man læse en version af Buddhalegenden og nogle centrale tekster fra de forskellige dele af Pali-kanon. Eleverne bør bibringes et vist overblik over buddhismens udbredelse i Asien og dens opsplitning i hovedretninger. I gennemgangen af den nutidige buddhisme kan det anbefales at fokusere på én af hovedretningerne og eventuelt dens udtryk i et bestemt område. Det er således også en valgmulighed at lægge fokus på buddhismens udformning i kinesisk eller japansk kontekst og dens samspil med andre religiøse traditioner i den pågældende sammenhæng.

– religionernes centrale fænomener og religionsfaglig terminologi og metode

Formuleringen ”religionernes centrale fænomener og religionsfaglig terminologi og metode” er identisk med formuleringen i læreplanen for C-niveau. Som nævnt i forbindelse med de faglige mål er det imidlertid naturligt, at der stilles større krav til tilegnelsen af faglig terminologi og metode.

– religionsvidenskabelig teori

I kernestoffet på B-niveau indgår også ”religionsvidenskabelig teori” som et selvstændigt punkt. Heri ligger der, at eleverne / kursisterne må have et vist kendskab til nogle væsentlige teoretiske positioner inden for religionsvidenskaben og være i stand til at inddrage disse i en refleksion over de analyser af religiøse tekster, som de foretager. Som eksempler på sådanne positioner kan nævnes Frazers evolutionistiske teori, de forskelligartede sociologiske teorier hos Durkheim, Weber og Berger, eller Lévi-Strauss’ strukturalistiske teori.

Et andet eksempel kunne være diskussionen om religionerne ”findes”, altså spørgsmålet om essentialisme over for (de)konstruktivisme.

– hovedværkslæsning: en længere tekst af religiøs eller religionsfaglig karakter

Som en del af progressionen mellem C- og B-niveau indgår kravet om ”hovedværkslæsning”, dvs. læsning af ”en længere tekst af religiøs eller religionsfaglig karakter.” Denne formulering modsvares i afsnittet om faglige mål af kravet om, at eleven skal kunne ”analysere og vurdere en længere, kompleks religiøs eller religionsfaglig tekst”. I læreplanens punkt 3.1 præciseres det, at der er tale om en tekst på ca. 30 sider. Det vil være naturligt at lade den længere tekst indgå som en integreret del af et af de gennemgåede forløb, men der stilles ingen specifikke krav herom. Læreplanen benytter terminologien ”en længere, kompleks religiøs eller religionsfaglig tekst”, idet det selvfølgelig kun i de færreste tilfælde kan lade sig gøre at læse et værk in extenso.

Eksempler fra den religiøse litteratur kunne være et helt evangelium, Acta, et længere, sammenhængende uddrag af hadith-litteraturen, *Bhagavadgita*, Kierkegaards *Frygt og Bæven*. Fra den religionsfaglige litteratur kunne man nævne et uddrag af et værk, som repræsenterer en betydelig religionsvidenskabelig eller religionsteoretisk position, fx af Durkheim, Weber, Eliade eller Luhmann.

Mulighederne er legio; den eneste begrænsning er definitionen af ”religiøs eller religionsfaglig tekst” samt ”længere, kompleks tekst”. Det er som minimum naturligt, at der læses en tekst af større kompleksitet, end man normalt ville kunne gøre på C-niveauet. Baggrundsviden fra almindelige fremstillinger og lærebøger falder således uden for genren. Se i øvrigt bemærkningerne til ”et veldefineret religionsfagligt emne” under 2.3 supplerende stof.

Vigtigt er det, at der netop er tale om et *sammenhængende* uddrag i modsætning til den sædvanlige tekstlæsning, der ofte foretages ud fra meget ”klippede”, stærkt redigerede uddrag af en given tekst.

2.3 Supplerende stof

Forholdet mellem kernestof og supplerende stof er af en sådan karakter, at begge dele skal inddrages for at leve op til 2.1 Faglige mål. Med læreplanerne er vægten lagt på mål- og rammestyring frem for indholdsstyring og et bestemt pensum. Alligevel er der tale om et bestemt stof af obligatorisk art, kernestoffet.

Det er vigtigt at understrege, at der med supplerende stof ikke menes ”frivilligt stof”. Derimod gælder det, jfr. den fælles tekst i alle læreplaner til afsnit 2.3, at det supplerende stof, i samspillet med andre fag, uddyber kernestoffet, så eleverne kan leve op til målene (2.1), som er læreplanens vigtigste afsnit.

I religion på B-niveau skal der, udover arbejdet med kristendom, islam og enten hinduisme eller buddhisme, yderligere behandles 1-2 emner / religioner efter eget valg. Frihedsgraden er stor: Et ”veldefineret religionsfagligt emne” åbner for fx religionssociologi, religionspsykologi, nye religiøse bevægelser, civil religion etc.

Etik og religionsfilosofi er en anden mulighed for at opfylde kravet om de ”frie” emner.

”En religion efter eget valg” åbner for, at læreren og holdet får en betydelig indflydelse, idet der både kan være tale om en ”levende” og en ”uddød” religion, en skriftreligion eller en skriftløs religion. Et emne som Scientology eller new age vil også kunne komme på tale.

3. Tilrettelæggelse

3.1 Didaktiske principper

Bestemmelsen om, at eleverne skal gives en kort oversigt over verdensreligionerne, har til hensigt at sikre, at de religioner, som klassen beskæftiger sig med, ses i sammenhæng og i deres globale perspektiv – og at det helt overordnet står eleverne klart, at der også er ”verdensreligioner” ud over dem klassen har beskæftiget sig med! Det er selvsagt ikke hensigten at bibringe eleverne encyklopædisk viden om religionshistorien.

Termen ”verdensreligion” er ikke entydig; i læreplanens sammenhæng må den som minimum anses for at dække de religioner, som er nævnt i afsnittet om kernestof i læreplanen for C-niveauet, dvs. jødedom, kristendom, islam, hinduisme og buddhisme, kinesisk og japansk religion. Formuleringen bør ikke opfattes indskrænkende.

Oversigten kan inddrages i undervisningen på flere måder: som en introduktion i starten af det samlede forløb, som en opsamling til sidst eller som en integreret del af undervisningen året igennem, således at man i forbindelse med gennemgangen af den enkelte religion berører de religioner, den er beslægtet med. Hvis oversigten betragtes som et selvstændigt forløb, kan der kun afsættes ganske få undervisningstimer til den.

Når der er tale om en oversigt, vil det være naturligt, at der fortrinsvis arbejdes med fremstillinger og opslagsværker. Fx kan der læses et lærebogsafsnit, som i sig selv giver et sådant overblik, eller der kan læses udvalgte artikler om de enkelte religioner fra et opslagsværk, suppleret med kort og grafer.

Den vigtigste tilgang til fagets emner er, som der er lang tradition for i religionsfaget, arbejdet med *tekster*. I tidligere fagbilag har der her været skelnet skarpt mellem på den ene side ”tekster”, forstået som kilder, og på den anden side ”baggrundsstof”, typisk hentet fra lærebogsfremstillinger. Denne skelnen er ikke opretholdt i læreplanen. I stedet opereres der med et kontinuum af teksttyper fra ”klassiske” over ”repræsentative” tekster til forskellige former for fremstillinger og andre informationskilder. Den typiske klassiske tekst er hentet fra en religions kanon, fx Bibelen, Koranen eller Upanishaderne. Som eksempel på typiske repræsentative tekster kan nævnes uddrag fra en troslyre eller en intern introduktion til den pågældende religion, prædikener og debatindlæg, som repræsenterer væsentlige positioner i de pågældende traditioner.

I feltet mellem klassiske og repræsentative tekster ligger en række tekster, som ikke er direkte kanoniske, men som i den pågældende religion tilskrives en særlig høj status. Som eksempler kan nævnes Hadith inden for islam eller de oldkirkelige bekendelser og de reformatoriske hovedskrifter inden for kristendommen.

Som nævnt betragtes det spænd af teksttyper, som strækker sig fra den kanoniske tekst til den rent informative opslagsartikel, som et *kontinuum*. Herved øges muligheden for at bevidstgøre eleverne om, at enhver tekst, selv den tilsyneladende mest neutrale fakta-artikel, afspejler en synsvinkel. Det er således muligt, skønt det ikke vil være det normale, også at læse fremstillinger og oversigtsværker intensivt med henblik på at afdække forfatterens synsvinkel og holdninger.

Det skal understreges, at fagets materiale ikke kun er tekster, men også billeder (herunder film) og genstande, arkitektur og andre frembringelser. Der er principielt tale om en uendelig række af muligheder for at beskæftige sig med den måde, hvorpå de enkelte religioner manifesterer sig materielt.

Det er vigtigt at give eleverne en forståelse af, at man ikke kan beskæftige sig kvalificeret med en religions billeder og genstande uden at tilegne sig en viden om den pågældende religions traditioner, mytologi og ikonografi. Dette sætter en klar begrænsning for, hvor langt man kan nå i analysen af især fremmede kulturers billedlige fremstillinger.

Som det fremgår af læreplanen, anvendes som minimum 30 % af fagets uddannelsesetid på kristendommen. Angivelsen på læreplanniveau af de 30 % afspejler den særstilling, som kristendomsdelen udgør af den gymnasiale religionsundervisning.

Som følge af undervisningens målstyring er der ikke tale om bestemte sidetalskrav.

På B-niveau er religion tildelt 200 timer à 60 minutter mod C-niveauets 75 timer. Som det fremgår af bestemmelserne vedr. faglige mål samt kerne- og supplerende stof, ligger forskellen mellem C-niveau og B-niveau i høj grad i kravene til *metodisk og teoretisk arbejde* med stoffet.

B-niveau kan læses som et samlet etårigt forløb fra O til B (typisk en mulighed i VUC-regi), som overbygning i 3.g på det obligatoriske C-niveau eller som et parallelt forløb samtidig med det obligatoriske C-niveau. Endvidere kan der på hf være tale om hold, hvor kursisterne har et C-niveau fra kultur-samfundsfaggruppen, eller der kan være tale om parallellæsning i 3. og 4. semester af den toårige hf-uddannelse mellem et forløb i kultur-samfundsfaggruppen og et valghold på B-niveau.

Når B-niveau læses som et valghold, som er sammensat af elever fra forskellige klasser og hold, vil det fungere som en overbygning på det obligatoriske C-niveau. Undervisningen må da tilrettelægges under hensyntagen til, hvilket stof eleverne fra de forskellige klasser / hold har beskæftiget sig med i 1. hf /

2.g. Timetallet er i dette tilfælde 125. Det kan være en udfordring at tilrettelægge undervisningen for elever, som på denne måde har forskellige forudsætninger m.h.t. gennemgået stof, men det er i den situation vigtigt at være opmærksom på, at undervisningen generelt skal være styret af de faglige mål, ikke af bestemte pensumkrav.

Hvis B-niveau læses parallelt med det obligatoriske C-niveau-forløb, stiller det krav om, at læreren koordinerer undervisningen med undervisningen på C-niveau-holdene.

Vedr. stx: Når religion på B-niveau indgår i en studieretning som studieretningskonstituerende fag, tages der i tilrettelæggelsen hensyn til studieretningens øvrige fag, som religionsfaget i givet fald vil komme til både at tage farve af og at påvirke.

På enkeltfag vil der typisk være tale om, at det enkelte VUC udbyder et B-niveau enten for kursister, der allerede har taget C-niveau (i så fald er timetallet 125) eller som et forløb fra 0 til B-niveau (200 timer). De nærmere forhold bestemmes lokalt.

3.2 Arbejdsformer

Undervisningen tilrettelægges, så der sker en progression i arbejdsformerne i løbet af uddannelsesperioden fra større til mindre lærerstyring.

Det afsluttende projekt skal forberedes via arbejdet med faget gennem hele uddannelsesperioden.

Ved begyndelsen af forløbet arbejder eleverne gruppevis med at besvare enkle problemformuleringer formuleret af læreren. Efterhånden vil eleverne selv i højere grad skulle opstille og besvare enkle problemformuleringer. Endelig vil der frem mod slutningen af forløbet stilles større krav til elevernes problemformuleringer. De vil blive mere komplekse og ved besvarelsen kræve en højere grad af faglig fordybelse og selvstændig anvendelse af religionsfaglig teori og metode.

I sidste semester afsættes der tid til elevernes selvstændige arbejde med projektet, der skal fremlægges til eksamen. Eleverne vælger, normalt gruppevis, et projektemne. Dette ligger i forlængelse af emner eller religioner, der er blevet arbejdet med i det hidtidige forløb. I slutningen af projektperioden fremlægger eleverne mundtligt deres projekter for hinanden, fx med inddragelse af en PowerPoint-præsentation. Hvis det er muligt, og eleverne ønsker dette, kan det afsluttende projektarbejde være flerfagligt. Det skal fremgå af opgaven, hvem der har skrevet hvilken del.

Om der gives kursisttid / elevtid til projektet er en afgørelse der træffes decentralt på den enkelte institution. Er der ikke tale om rettid for underviseren, konverterer læreren noget af sin forberedelsestid i projektskrivningsperioden til at læse og kommentere projektrapporterne.

Det kan anbefales, at eleverne i det store og hele får mulighed for at arbejde med projektet i en række skemalagte timer, inkl. den tid de normalt ville bruge på forberedelse til de pågældende timer. Hvor meget af projektet, der skal udarbejdes i timerne, kan der ikke siges noget generelt om; det afhænger selvfølgelig af den tilmålte elevtid / kursisttid på den enkelte skole.

Hvis faget har fået tillagt elevtid, skal det skriftlige arbejde planlægges, så der er progression og sammenhæng til skriftligt arbejde i de øvrige fag.

På B-niveau er det obligatorisk, at der indgår *udadrettede* aktiviteter i undervisningen. Der er principielt en uendelig række af muligheder for sådanne aktiviteter. Man kan betragte disse som et kontinuum, der spænder fra de helt enkle aktiviteter som besøg i en lokal kirke eller moské, til udfoldet feltarbejde. Cen-

tralt for det udadrettede arbejde er, at det giver eleverne muligheder for at studere den levende og den levede religion. Religionen får en plads i den kontekst, hvori den praktiseres. Til forskel fra den traditionelle ekskursion er feltarbejdet karakteriseret ved det mere indgående og metodisk bevidste forarbejde og den faglige efterbehandling. Begge dele er væsentlige forudsætninger for et vellykket feltarbejde. Kernen er dog selve mødet enten gennem deltagerobservationen eller interviews. Her skal eleverne lære at opleve sig selv som iagttagere og lyttere i en verden, som måske er dem meget fremmedartet, og som de skal forholde sig objektivt og registrerende til.

Gennem feltarbejdet får eleverne indblik i religiøse selvforståelser – religiøse forestillinger får et "ansigt", hvilket kan være med til at nedbryde fordomme. Feltarbejde bidrager herved til elevernes både faglige og personlige dannelse.

Der henvises i øvrigt til undervisningsministeriets hæfte om feltarbejde:

<http://pub.uvm.dk/2000/feltarbejde/>

3.3 It

Internettet og andre elektroniske medier skal inddrages som kilde til religionernes udtryksformer og religionsfaglige problemstillinger, herunder ikke mindst vedr. billeder, arkitektur, symboler, lyd og tekst. Der skal indøves en kildekritisk tilgang til internettet. Eleverne skal trænes i at vurdere kildens relevans, intention, niveau og troværdighed, herunder om kilden belyser stoffet indefra eller udefra, dvs. fra en deltagersynsvinkel eller et eksternt synspunkt.

I dag er religionerne stærkt repræsenteret på internettet i form af officielle og private hjemmesider for nationale og lokale afdelinger af kirker, sekter og kulturer, diverse tekstdatabaser, gudstjenester etc. (religion online). Der findes også religiøse fællesskaber, som kun eksisterer i cyberspace (online religion).

Det er et naturligt element i faget at beskæftige sig med denne side af religionernes udtryk. Herudover kan it benyttes til at fremme elevernes aktive arbejde med faget, både individuelt og kollektivt.

Ved informationsøgning på internettet er det vigtigt at definere opgaven meget præcist, og det er ofte hensigtsmæssigt at afgrænse feltet ved at forsyne eleverne med gode hjemmesideadresser. Kravet om, at eleverne skal trænes i at vurdere kildens relevans etc., er helt parallelt med kravene til arbejdet med tekster i øvrigt, blot gør informationsmængden og mediets flygtighed behovet for kildevurdering endnu mere påtrængende.

De eksisterende internetressourcer i religion falder inden for følgende hovedkategorier:

Internetressourcer

De eksisterende internetressourcer i religion er legio – her skal kun nogle få anføres.

Religion på EMU'en: <http://www.emu.dk/gym/fag/re/index.html>

Online tekster og leksika, herunder de store søgemaskiner/databaser, fx

Myths & legends: <http://home.comcast.net/~chris.s/myth.html>

Bibelen on-line: <http://www.bibelselskabet.dk/danbib/web/bibelen.htm>

Koranen online: <http://www.forlagetvandkunsten.dk/97507/>

BBC's guide til verdensreligionerne:

http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/world_religions/

DR undervisning: <http://www.dr.dk/islam/index.asp%20>

DR "Tro": <http://www.dr.dk/Tro/index.htm>

Islamicity: <http://www.islamicity.com>

Kalkmalerier: <http://www.kalkmalerier.dk/index.php>
Kristeligt Dagblads religionsportal: <http://www.religion.dk/>
Bioetik: Etisk Råds hjemmeside www.etiskraad.dk

Der henvises endvidere til almen inddragelse af kildekritik

Anvendelse

It kan anvendes som redskab til videndeling og præsentation, eller interaktivt, hvor eleverne diskuterer, løser opgaver eller arbejder it-baseret gennem et - eller dele af et - forløb. It kan endvidere medtænkes som et religionsfagligt emne.

- Som en del af et forløb eller flerfagligt projekt kan der etableres en elektronisk logbog. Eleverne kan på skift referere de enkelte timer eller lave resumeer af delgruppers arbejde og dernæst lægge referaterne på et conferencesystem eller på en fælles hjemmeside. Logbogen er med til at træne elevernes skriftlige formuleringsevne i faget, og samtidig er eleverne medansvarlige for at skabe overblik over fag og emne.
- PowerPoint eller andre præsentationsprogrammer kan anvendes til at introducere en eller flere religioner eller som del af felt-, gruppe- eller projektarbejde.
- I forbindelse med feltarbejde eller flerfagligt projektarbejde kan der arbejdes med spørgeskemaer om folks tro.
- Eleverne kan stille spørgsmål til religiøse eksperter, undersøge og deltage i diskussionsgrupper, teste viden i tests og quizzes. Læreri og med en vis underholdningsværdi er fx to spil: Do-It-Yourself Deity og Battleground God fra <http://www.philosophersnet.com/> (The Philosopher's Magazine)
- Som religionsfagligt emne kan det undersøges, hvordan tro kommunikeres, debatteres eller advokeres på internettet, eller man kan sammenligne fx muslimske hjemmesider på nettet med ressourcer om islam og hermed også træne den kildekritiske tilgang (religion online). Ligeledes kan man arbejde med Cyberreligion som eksempel på en religionspsykologisk og/eller religionssociologisk problemstilling (online religion).

3.4 Samspil med andre fag

Religion på B-niveau er forankret i Valgfagsbekendtgørelsen og kan læses i stx og på hf.

Stx: Hvis faget læses som *valgbold* vil flerfagligt samarbejde ofte vanskeliggøres af, at holdet typisk vil være sat sammen af elever fra en række forskellige klasser. Det er her op til læreren igennem stofvalg og undervisning at øge elevernes forståelse af sammenhængen mellem religiøse problemstillinger og historiske, samfundsmæssige, litterære, idéhistoriske eller etiske problemstillinger.

Hvis faget indgår i en *studieretning* som studieretningskonstituerende fag, afhænger samspillet af den pågældende studieretning. Der skal således tages konkrete hensyn til de øvrige fag i studieretningen, så synergieffekten mellem fagene kan blive optimal.

Specielt med hensyn til samspilsmuligheder mellem *religion og oldtidskundskab* henvises til i vejledningen for religion på C-niveau.

Hf: Det gælder på hf, både toårigt og enkeltfags-hf, at religion på B-niveau alene kan optræde som valgfag med de begrænsninger, det naturligt giver for samspil mellem fagene.

Undtaget herfra er det tilfælde, hvor et hf-kursus sammensætter en særlig fagpakke, fx en sundhedsfaglig eller pædagogisk toning af uddannelsen, hvor religion B indgår som ét af fagene. Det skal her tilstræbes, at fagene i fagpakken etablerer et samarbejde, konkret rettet imod den toning, den pågældende fagpakke måtte antage.

4. Evaluering

4.1 Løbende evaluering

Det skal bemærkes, at læreplanens afsnit om evaluering alene handler om evaluering af elevens arbejde og standpunkt, mens den løbende evaluering af undervisningen behandles i den generelle gymnasiebekendtgørelse.

Det skal sikres, at der er en passende balance mellem evalueringsaktiviteter og egentlig undervisning og studiearbejde. Det bør medtænkes, at en lang række evalueringsselementer er integreret i den almindelige undervisningsaktivitet og det almindelige samvær med eleverne, fx i den spontane respons på elevindlæg i undervisningen og i samtaler med eleverne under gruppearbejde. Egentlige evalueringssamtaler er nyttige, men meget tidkrævende.

Den løbende evaluering er primært *formativ* i sit sigte. Dens formål i forhold til den enkelte elev er, at denne får et klart billede af sit faglige standpunkts udvikling og niveau, både når det gælder faglige mål, fagligt indhold og almen studiekompetence (arbejdsmetoder, arbejdsformer). På denne baggrund vejledes eleven i, hvordan der kan foregå yderligere faglig progression.

Evalueringen af elevernes standpunkter hænger desuden naturligt sammen med den proces, hvor læreren med klassen drøfter, hvordan undervisningen kan justeres med hensyn til progression, niveau og brug af arbejdsformer og undervisningsmaterialer

Ved skoleårets start præsenterer læreren fagets mål (hvad eleverne skal kunne), fagets indhold (hvad eleverne skal vide) og arbejdsformer (hvordan eleverne skal arbejde). Læreren diskuterer med eleverne, hvilken progression der skal være gennem året på disse punkter, og hvordan klassen og den enkelte elev skal nå målene.

På baggrund af denne diskussion præsenterer læreren eleverne for en plan for progression i undervisningsmål og en plan for, hvordan evalueringen skal foregå i løbet af året.

Den løbende evaluering kan i forhold til den enkelte elev fx fokusere på

- taksonomisk progression i forhold til faglige mål og fagligt indhold
- taksonomisk progression i forhold til at kunne anvende mere selvstændige arbejdsformer og i den forbindelse inddrage it
- aktivitetsniveau.

Den løbende evaluering kan foregå på flere måder, fx:

- Eleverne kan, gerne virtuelt, føre en logbog, hvor de reflekterer over ovennævnte punkter. Konkret kan det ske ved, at læreren i slutningen af en time beder eleverne om at skrive om et eller flere af punkterne. Elevernes refleksioner kan senere bruges som udgangspunkt for individuelle elevsamtaler
- Eleverne kan enkeltvis eller i grupper fremlægge tekster, større eller mindre projektarbejder eller resultater af feltarbejde. Forud for en sådan fremlæggelse kan klassen have diskuteret kvalitetskriterier for fremlæggelser, og bagefter kan klassen og/eller læreren give respons.

Der skal naturligvis (på stx) også ske en *summativ* evaluering, dvs. en endelig formulering af elevens standpunkt, som munder ud i en årskaracter. Til det formål kan det være hensigtsmæssigt at gennemføre enkle skriftlige tests af eleverne, fx ved afslutningen af hvert undervisningsforløb. Denne evalueringsform egner sig bedst til at kontrollere tilegnelsen af grundlæggende faktuel viden, mens faglige kompetencer på de højere taksonomiske niveauer kun vanskeligt lader sig teste på denne måde.

4.2 Prøveform

Sidste eksaminand skal have 4 opgaver at vælge imellem, jfr. Eksamensbekendtgørelsens § 12 stk. 4. Opgaver må bruges 2 gange; eneste betingelse er, at eksamensspørgsmålene under ét dækker de faglige mål samt den faglige spredning og vægtning, der afspejles i undervisningsbeskrivelsen. Behovet for at lade eksamensopgaver gå igen er selvfølgelig størst på et stort hold. Alle spørgsmål, også gengangere, skal ligge fremme fra eksaminationens start – der må altså ikke lægges et spørgsmål tilbage i bunken i løbet af eksamensdagen(e).

Er projektopgaven ikke afleveret inden den fastsatte frist af uddannelsesinstitutionen og medsendt til eksaminator, kan eleven eller kursisten ikke indstilles til eksamen, da projektopgaven er en del af eksaminationsgrundlaget. (Eksamensbekendtgørelsens § 7, stk. 1.)

Eksamen er todelt, idet eksaminationsgrundlaget dels er projektopgaven (se punkt 3.2), dels en ukendt tekst.

Der kan indledes med en *kort* (max 4-5 minutter) fremlæggelse af projektet, men det er af afgørende vigtighed, at man hurtigt skrider til den krævede *drøftelse* af den udarbejdede projektopgave. Er eksaminanden indstillet på det, kan man også gå direkte til drøftelsen.

Eksaminationsgrundlaget er drøftelsen af projektopgaven samt fremlæggelse og drøftelse af den ukendte tekst. Censor har i forvejen fået tilsendt projektrapporterne og bør konvertere noget af sin forberedelsestid til at løbe projekterne igennem.

Hvis eleven / kursisten ikke har afleveret sin projektrapport, kan eleven/kursisten som sagt ikke indstilles til eksamen. Se ovenfor.

Er der tale om B-niveau på stx, er det selvfølgelig også rimeligt at lade projektrapporten indgå i den samlede vurdering for den afgivne årskaracter, en mulighed der ikke foreligger på hf.

Vedr. eksaminationens anden del:

Der er mulighed for, at ”eksamensteksten” rent faktisk er sammensat af 2, evt. 3 tekster, der typisk vil kontrastere eller perspektivere hinanden. Mere end 3 tekster må klart frarådes, da eksamensteksten ikke må få karakter af en tekstmosaik. Det samlede tekstmateriale må ikke overstige 2,5 normalsider.

Et billede anses for omfangsmæssigt at svare til ½ normalsides tekst. 1 normalside = 1.300 bogstaver.

Eksamensteksten skal være af en sådan karakter, at den kan gøres til genstand for egentlig analyse og fortolkning med anvendelse af religionsfaglige metoder. Der vil normalt være tale om en tekst, som befinder sig i det tidligere anførte kontinuum fra klassisk til repræsentativ tekst (se punkt 3.1).

”Eksamensspørgsmålet” udgøres således af tekstmaterialet (og det eventuelle andet materiale). Vejledende spørgsmål til teksten er tilladt, men kan ikke anbefales, da man på denne måde let risikerer at tage brødet ud af munden på eksaminanden i forhold til en selvstændig behandling af materialet.

Eksamensteksten må ikke være indgået i undervisningen, men skal have en sådan karakter, at eksaminanden gennem undervisningen har tilegnet sig de nødvendige kompetencer for at kunne behandle den. Det samme gælder andet materiale, som anvendes som eksaminationsgrundlag.

Alt fagligt stof skal ikke være dækket af eksamensspørgsmålene, men disse skal kunne anvendes til at vurdere om de faglige mål er opfyldt, endvidere skal eksamensspørgsmålene fordeles passende over de læste emner med en vægt, der svarer til emnernes vægt i undervisningsbeskrivelsen.

Prøvematerialet sendes til censor senest 5 hverdage før prøvens afholdelse, jfr. Eksamensbekendtgørelsen § 12 stk. 4. Det er censors opgave at ”påse, at prøverne er i overensstemmelse med målene og øvrige krav i reglerne om de pågældende fag”, jfr. Eksamensbekendtgørelsen § 29 stk. 1, og ”medvirke til og påse, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler”, jfr. § 29 stk. 2.

Bliver der, grundet alvorlige mangler, brug for indberetning fra censors side, sker dette til eksamensskolen, jfr. § 29 stk. 4.

For at censor kan udføre ovennævnte opgave, bør undervisningsbeskrivelserne indeholde tekstoplysninger med titel, forfatter og kilde.

Når man fremsender eksamensspørgsmål til censor, skal man på selve eksamensmaterialet markere, hvorfra teksterne er, ellers har censor ingen mulighed for at påse, at materialet er ukendt tekst i forhold til undervisningsbeskrivelsen.

Tidsangivelserne vedr. forberedelse og eksamination skal forstås som bruttotid: Der er tale om i alt 30 minutter til udlevering af spørgsmål, evt. orientering om spørgsmålet, eksamination, votering og aflevering af karakteren.

Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering af eksaminandens mundtlige præstation.

Som nævnt er det alene den mundtlige del, der indgår som eksaminationsgrundlag, ikke selve opgavebesvarelsen.

Den enkelte eksaminator bestemmer selv – efter samråd med sit hold – hvilken *rækkefølge* de 2 eksamensdele (projekt og ukendt tekst) skal afvikles i.

Fra C til B-niveau

Et B-hold i religion kan gå fra 0 til B, men oftest vil der være tale om et hold på 125 timer, der supplerer fra C til B-niveau. I et sådant tilfælde vil deltagerne ofte have taget C-niveau på forskellige tidspunkter og på forskellige hold. Det er det samlede 0 til B niveau, der bedømmes, men det er op til kursisten, ikke læreren, at tilvejebringe undervisningsbeskrivelsen fra det foregående C-niveau. I praksis vil læreren godt kunne stille spørgsmål (alene) i de emner, der er gennemgået på C til B-holdet, men principielt er det de samlede faglige mål for faget, der evalueres.

4.3 Bedømmelseskriterier

Gennemgangen af fagets forskellige områder kan selvsagt tilrettelægges på mange måder, og de faglige mål opfyldes ad mange veje.

Det må understreges, at der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering; mekanisk fifty-fifty af de 2 eksamensdele kan der derfor ikke være tale om (se under pkt. 3.2, hvor det fremgår at der, grundet forskelle i evt. elevtid, ikke afsættes den samme tid på alle hold til projektdelen).

5. Paradigmatiske eksempler på undervisningsforløb

Disse eksempler – tænkt som inspiration og forslag, og ikke bindende – er fortsat tilgængelige på http://www.emu.dk/gym/fag/re/inspiration/paradigmatiske_eks/index.html